

เทศน์เช้า วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เราเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์ต่างจากสัตว์เพราะมีศีลธรรมมีจริยธรรม ศาสนาทุกศาสนา ลัทธิทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี เห็นไหม ละชั่วทำดี ศาสนาสอนเท่านั้นนะ สอนให้ละชั่วทำดี ถ้าใครทำคุณงามความดี เรามีศีล ๕ เรามีน้ำใจต่อกัน นี่มีศีลนะ ต่างจากสัตว์ สัตว์มันก็มีความรักผูกพันในครอบครัวของมันนะ คุณสิ สัตว์ทุกสายพันธุ์ มันจะรักลูกของมัน มันจะดูแลลูกของมัน บางสายพันธุ์เท่านั้นที่มันคลอดลูกแล้วมันทิ้งเลย แล้วลูกมันจะโตของมันเองบางสายพันธุ์ แต่โดยธรรมชาติ พ่อแม่จะดูแลลูก สิ่งความผูกพัน ความรัก ความผูกพัน นี่สายบุญสายกรรม

ถ้าสายบุญสายกรรมนะ ความเจ็บช้ำ เวลาลูกไม่ฟังพ่อแม่ พ่อแม่สั่งสอนอย่างไรลูกก็ดื้อดึง ความดื้อดึงอันนั้นมันเป็นเวรเป็นกรรมนะ แต่เป็นเวรเป็นกรรมอย่างไรล่ะ กรรมเพราะอะไร? การดื้อดึงมันทำลายหัวใจใจ มันทำลายความรู้สึก ความรู้สึกนี้สำคัญมากนะ เวลาเราขาดแคลน เราต่างๆ เราช่วยเหลือเจือจานกันได้ แต่เวลาใครทุกข์ใครยาก เราก็ได้ปลอบประโลมกันข้างนอกเท่านั้นแหละ แต่ในใจทำอย่างไรล่ะ นี่ศีลธรรมจะไปแก้ตรงนั้นได้

เวลาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี อเสวนา จ พาลานํ ปณฺหิตานญจ เสวนา อย่าคบคนพาล ให้คบแต่บัณฑิต แต่พาลข้างนอก เวลาคนพาล จะคุณิสัยเขาให้ดูเขาคบเพื่อน เพื่อนของเขาเป็นอย่างไร นิสัยของเขาเป็นแบบนั้นแหละ เห็นไหม นี่พาลข้างนอก แล้วถ้าพาลข้างใน ความรู้สึกนึกคิดของเราละ เวลามันคิดไม่คิดนี่มันเป็นพาลทั้งนั้นแหละ มันทำหัวใจของเรา เพราะมโนกรรม เกิดมโนกรรม เกิดความคิดขึ้นมาก่อน มันถึงเกิดวจีกรรม เกิดกายกรรม การกระทำต่างๆ มันเกิดมาจากใจทั้งนั้นแหละ

เวลาศาสนาพุทธถึงสอน “ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน” ใจทั้งนั้นแหละ เรื่องของหัวใจ แต่เขาบอก “ถ้าเรื่องของหัวใจก็คิดเอาเองสิ นึกเอา แล้วเราจะแสวงหาทางโลกามิส แสวงหาทางโลก เราจะแสวงหาผลประโยชน์ของเรา เอ็งก็นึกเอาไปเถอะนะ” นี่เวลาเขาคิดอย่างนั้นไง เวลาคนคิดเขาหยาบๆ คิดได้แค่นั้นนะ

ทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี ละชั่วทำดี แต่พุทธศาสนาสอนให้ทำให้จิตใจนี้ผ่องแผ้ว เวลาทำใจให้ผ่องแผ้ว ศาสนาสอนลึกลงไป เห็นไหม เราเห็นศาสนา นี่ไปวัดๆ ก็ไปกราบวัดกัน วัดมันคืออะไรล่ะ? วัด เห็นไหม คู่วัด ศาสนาวัดถุมนั้นก็เป็นสิ่งก่อสร้างนั่นแหละ สิ่งก่อสร้างเขาสร้าง มันก็ใช้เหล็ก ใช้หิน ใช้ทราย ใช้ปูนสร้างเหมือนกัน วัดเขาก็ใช้เหล็ก ใช้หิน ใช้ทราย ใช้ปูนสร้างเหมือนกัน เวลาไปสร้างวัดๆ เราไปดูศาสนาวัดถุณะ ที่ไหนเจริญๆ วัดถุมนั้นเจริญใจ

แต่ถ้าธรรมมันเจริญล่ะ ธรรมมันเจริญนะ เข้าไปวัดไหน เข้าไปสถานที่ของผู้ทรงศีลที่ไหนนะ มันสะอาด มันสะอาดเพราะอะไร เพราะมันมีข้อวัตร มันสะอาด เห็นไหม นี่สะอาดจากภายนอก ถ้ามีข้อวัตรก็ดูแลรักษา สิ่งนั้นมันเป็นความสะอาด อย่าให้มันเสียหายสกปรก ถ้าข้างนอกมันสกปรก ข้างในมันก็สกปรก ถ้าข้างในมันสกปรก มันทำให้ข้างนอกสกปรก เพราะข้างในมันสกปรก มันก็เกียด มันก็คร้าน มันไม่ดูแลรักษา มันก็ปล่อยให้มันมีแต่ฝุ่น แต่สิ่งสกปรกกรุงรัง แต่ถ้าหัวใจมันสะอาด มันทนไม่ได้ มันทนไม่ได้หรอก เห็นไหม กิจของสงฆ์ กิจของสงฆ์ ๑๐ อย่าง ลานเจดีย์ต่างๆ ต้องดูแลรักษา นี่กิจของสงฆ์นะ แล้วเราเป็นสงฆ์

คูลี เกิดมาเป็นคน เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา เห็นภัยในวัฏสงสาร มาบวชเป็นพระ ถ้าบวชเป็นพระขึ้นมา บวชเป็นพระแล้วเหมือนกับโลกใจใหม่ เพราะโลกเขามีสิทธิเสรีภาพของเขา เขาแสวงหาสิ่งใดก็ได้ตามสิทธิเสรีภาพของเขา แต่เราปฏิบัติตนว่าเราเป็นพระ เป็นพระ เป็นผู้ถือพรหมจรรย์ ถือพรหมจรรย์ เสียสละสิ่งโลกๆ มาแล้ว จะมาเอาแต่ความจริงใจในหัวใจอันนี้ แล้วหัวใจนี้มันอยู่ที่ไหนล่ะ เราจับไปสิ จับนี้ ภายกับใจ ภายกับใจ จับไปที่ไหนก็โดนแต่ร่างกาย มองเห็นก็เห็นแต่คนเดินไปเดินมา แต่หัวใจที่มันทุกขร้อน มันไม่ดูแลล่ะ ถ้ามันดูแล มันจะดูแลอย่างไรล่ะ

ศาสนาพุทธสอน สอนถึงสิ้นสุดแห่งทุกข์ สิ้นสุดแห่งทุกข์ แล้วใครจะเป็นคนสิ้นสุดแห่งทุกข์ล่ะ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่โคนต้นไม้ โคนต้นโพธิ์ ใครเป็นคนตรัสรู้ล่ะ? ในใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ เห็นไหม

เวลาคนนะ เวลาคนมันคือ คนมันหนา มันก็ทำของมันได้ทุกๆ อย่าง เขาบอกวัดนี้เป็นที่อยู่ของพระ พระเป็นผู้ทรงศีล ไปดูของในพระสิ มันยังสอเอาทั้งนั้นแหละ มันไม่ไว้เลยนะ แล้วเขาบอกว่า “ก็พระประพจน์ดีไม่ดี พระประพจน์ดีไม่ดี”...ก็วัดอุ้ง วัดอุ้งคือร่างกายไง เขามาบวชเป็นพระ บวชที่ร่างกาย เห็นไหม สมมุติสงฆ์ เวลาไปถึง อุปัชฌาย์ยกเข้าหมู่ นี่บัญญัติจุดดุดกรรม

ยกขึ้นมาเป็นสงฆ์ เป็นสงฆ์แล้วก็ยังเป็นสงฆ์ถูกต้องตามธรรมเนียม ตามวินัยคือว่าตามกฎหมาย ตามสิทธิเสรีภาพ ตามความเป็นจริง แต่ใจเขาเป็นสงฆ์หรือยังละ ใจเขาเป็นสงฆ์ใหม่ ถ้าใจเขาก็เป็นสงฆ์ขึ้นมา เขาต้องมีความละเอียด มีความละเอียด มีความระลึกรู้ ถ้ามีความละเอียด ความละเอียดจะเกิดมาจากไหน มันเกิดมาจากไหน? ต้องมีสติสัมปชัญญะ ถ้ามีสติสัมปชัญญะนะ ระลึกรู้ตัวดี

เช่น เราเป็นคน เราว่าเราเป็นคนดี คนดีควรทำอย่างไร คนดีต้องมีความกตัญญูต่อกัน คนที่มีคุณกับเรา เราต้องนึกถึงบุญคุณของเขา นี่เป็นคุณของแผ่นดิน เราเกิดในแผ่นดินนี้ แผ่นดินนี้ให้อาหารเรา แผ่นดินนี้ให้ที่อยู่อาศัยเรา แผ่นดินนี้ให้ทุกๆ อย่างกับเราทั้งนั้นเลย แล้วเราจะมีความกตัญญูกับแผ่นดินนี้ใหม่ ถ้ามีความกตัญญูกับแผ่นดินนี้ เราทำอย่างไรเพื่อประโยชน์กับแผ่นดินนี้แล้วแผ่นดินนี้ แผ่นดินข้างนอกเรานะ

แล้วเราเกิดมา เรามีร่างกายขึ้นมา หัวใจเป็นธาตุ ๔ นี้ภวาสวะ ภพ ภพในใจของเรา แผ่นดินที่เกิดนี้เกิดจากใคร? เกิดจากพ่อจากแม่ เพราะมีสายบุญสายกรรมถึงได้เกิดจากพ่อจากแม่ ถ้าไม่มีบุญมีกรรมจะเกิดได้อย่างไร คนมั่งมีศรีสุข คนร่ำรวยมหาศาล เขามีลูกได้น้อยคน ไอ้คนทุกข์คนจน โอ๊ย! ลูกเป็นพรวนเลย เพราะคนทำบุญ ทำคุณงามความดีมันน้อยไป เวลาไปเกิดสถานะนั้น เพราะมันต้องบาลานซ์กัน เวลาจิตมันสัมผัสกัน มันเสมอกัน มันถึงไปเกิดร่วมกัน ถ้าจิตที่มันต่ำต้อย จิตมันต่ำต้อย เวลาเราทำบุญกุศลมา ความคิดเราคิดได้แค่นี้ เราก้ไปเกิดครอบครัวนี้ พอเกิดครอบครัวนี้ เกิดขึ้นมาแล้วมันก็มีลุ่มๆ ดอนๆ ลุ่มๆ ดอนๆ มันเป็นอย่างไร? มันเป็นสายบุญสายกรรมไง สายบุญสายกรรมมันกระเทือนกันนะ

เวลาพระเวสสันดร ชูชกเขามาขอลูก กัณหา ซาลี เห็นไหม แล้วเวลาเราศึกษากัน นี่เราศึกษากันในสมัยปัจจุบัน สิทธิเสรีภาพ เราก้คิดกันนะ “พระเวสสันดรเห็นแก่ตัวๆ คูตี สละลูกไปเอาลูกให้ชูชกไปดี ทำไมไม่สละตัวเอง”...ก็เขาไม่ขอ เขาขอลูก คนสมัยโบราณเขามีสัจจะสุภาพบุรุษเขาพูดคำไหนคำนั้น เขาขอกัณหา ซาลี เขาขอลูก เขาไม่ขอพระเวสสันดรนี้

ถ้าพูดภาษาเรานะ ถ้าจะขอลูก ให้ลูกไปลำบากนะ ให้ลูกอยู่กับแม่ได้ไหม เราไปแทนๆ ทุกคนคิดอย่างนี้ละถ้าเป็นสุภาพบุรุษ ถ้าเป็นสุภาพบุรุษ เป็นผู้รับผิดชอบ จะรักลูก แล้วรักลูก เอาลูกเราไปลำบาก กูขอไปลำบากแทนได้ไหม

แต่เขาไม่เอา เขาจะเอาลูก เอาลูกไปแล้วติดหน้า พระเวสสันดรนี้เป็นกษัตริย์นะ จะเป็นกษัตริย์แล้วศึกษามาเป็นนักรบ นี้อาจารย์ทั้งนั้นแหละ แล้วให้คนที่ไม่มีอาวุธ ให้ยากเอาลูกไปติดหน้านี้ มันสะเทือนใจไหม มันสะเทือนใจไหม

นี่ภวาสวะ ภพไป เราเกิดมา เราต้องอยู่บนแผ่นดินนี้ไหม เราเกิดมาเป็นใคร เราเกิดมาสถานะของมนุษย์คือสถานะ คือภพของเรา ภพชาติของเรา ถ้าภพชาติของเรา ภพชาติให้เราเกิดมา ภพชาติทำให้เราทุกข์ขนาดนี้ ภพชาติมีคุณประโยชน์กับเราไหม ถ้าภพชาติมันมีประโยชน์กับเรา เราเกิดเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา ศาสนามาแก้ไขที่นี้ไง มันมีสติปัญญาเข้ามาดูแลภพชาติ เห็นไหม คุณสิ แผ่นดินมีคุณกับเรา ภพนี้ก็มีคุณกับเรา ถ้ามีคุณกับเรา เราจะดูแลรักษาใจเราอย่างไร

ถ้าดูแลรักษาใจเรา นี่พุทธศาสนาสอนที่นี้ ทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี คนดี พุทธศาสนาสอนให้ข้ามพ้นทั้งดีและชั่ว เพราะดีก็ติดดีนะ เวลาคนที่ทะเลาะเบาะแว้งกันเพราะอะไรละ อ้าว! ก็ดี ดีกว่าเอ็ง ดีกับดีทะเลาะกัน มันทะเลาะกันเพราะมันติดดีมันใจ นี่ให้ข้ามพ้นดีและชั่ว

คุณสิ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสั่งเวทมนตร์ เวลาคำขังพอกับคำขังแม่ยกทัพมารบกันเพื่อแย่งน้ำทำนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปห้ามนะ ห้ามกองทัพขังพ่อและขังแม่ ถ้ามว่า “น้ำกับชีวิต สิ่งใดมีคุณค่ามากกว่ากัน น้ำกับชีวิตสิ่งใดมีคุณค่ามากกว่ากัน”

นี่ญาติได้สติ ชีวิตนี้คุณค่ามากกว่า เลิกทัพต่อกัน เลิกแล้วต่อกันกลับไปครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ ยกทัพมาอีก เพราะต้องการน้ำทำนา รบกันแลกกลาญ รบกันแลกกลาญ ตายทั้งสองข้าง ตายหมดเลย นี่เวรกรรม

เวลาทำคุณงามความดีๆ ทำคุณงามความดี ความดีของใคร ถ้าความดีของเขา เวลาเตือนสติเขา เขาก็คิดได้ นี่ขังพ่อขังแม่ ปุณฺณใจ ในเมื่อเขาปกครองดูแลไพร่ฟ้าประชาชน ดูแลไพร่ฟ้าประชาชน ไม่มีน้ำทำนา ประชาชนจะเอาอะไรกิน เขาต้องการน้ำทำนา ถ้าต่างคนต่างจะชักน้ำเข้าไปสู่ประเทศของตัวเอง ยกทัพมารบกัน เห็นไหม

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า น้ำ น้ำ มันมีคุณค่าไหม? มี แต่ชีวิตคนมีคุณค่าไหม ก็มี แล้วสิ่งใดที่มีคุณค่ากว่ากัน ถ้าสิ่งใดมีคุณค่า ถ้ามีสติปัญญา มันก็รักษาชีวิตนี้ไว้ซะไหม ถ้ามีชีวิตนี้ไว้ มันจะแก้ไขสิ่งใด มันจะแก้ไขได้อีกไหม แต่นี่เพราะต้องการน้ำ ด้วยทิฏฐิด้วยความเห็นของตัวเอง รบกันแลกกลาญหมดคนนะ ตายหมด

นี่สิ่งที่มีสติปัญญาแล้วทำคุณงามความดี ทำคุณงามความดี ความดีของใคร ข้ามพินดีและชั่ว ถ้ามั่นข้ามพินได้ ข้ามพินสิ่งที่ดีและชั่ว มันขาดแคลน เราขาดแคลนด้วยกัน เราแบ่งสรรกัน มีมากมีน้อยเราก็แบ่งสรรกัน เราเจรจา กัน เราคุยกันเพื่อแบ่งสรร เพื่อความพอดีของเรา พอเพียงของเรา แบ่งสรรกันได้ แล้วเราทุกข์ด้วยกัน

เกิดมา เห็นไหม สภากรรม เวลาภัยแล้งขึ้นมา คุณ น้ำท่วมขึ้นมาเนี่ยเสมอภาค คนรวยคนจนเหมือนกันหมดเลย ท่วมหมด เวลาไฟไหม้มันก็ไหม้หมด รถติด ใครจะหลีกเลี่ยงไปไหนละ ก็ขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไป ต่อไปจะมีเครื่องบินประจำตัว เขามีส่วนตัวกันหมดแล้ว รถมันติด นี่เวลาลงไปแล้วสภากรรมมันสถานะเป็นแบบนี้ ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วเราทำใจอย่างไร เราจะดูแลใจของเราอย่างไร

ถ้าดูแลใจของเรา เห็นไหม ข้ามพินดีและชั่ว เขาก็เป็นเหมือนกัน คนทุกข์ คนจน คนมั่งมี ศรีสุข รถติด ติดเหมือนกัน น้ำท่วม ท่วมเหมือนกัน มันจะมีรวยมีจนมาจากไหน รวย จน มีโอกาสจะเลือกก็มีโอกาสอยู่ เขามีโอกาสของเขาได้มากอยู่ แต่เขาทำแล้วมันได้เป็นความจริงของเขาไหม

แล้วโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจังสิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์สิ่งนั้นเป็นอนัตตา โลกนี้เป็นอนิจจังมันแปรสภาพตลอดเวลา ถ้าใครยึดมันถื้อมัน ใครต้องการให้เป็นความปรารถนาของตัว คนนั้นทุกข์ แต่ถ้าคนที่มีสติปัญญา เห็นไหม นี่มันแปรปรวนของมันอยู่อย่างนี้ มันแปรสภาพของมันอยู่อย่างนี้ แล้วเราพยายามจะชักนำกันอย่างไรให้เรามีใจที่เป็นสาธารณะ ให้มีจิตใจที่พอเพียง ให้มีจิตใจที่เอื้อเพื่อแผ่ต่อกัน เราทุกข์ด้วยกัน เราดูแลกัน เห็นไหม นี่ถ้ามั่นคิดได้ มันทำได้ มันมีคุณธรรมตรงนี้

มนุษย์ต่างจากสัตว์ มนุษย์ต่างจากสัตว์เพราะมนุษย์มีศีลธรรม มนุษย์มีสติปัญญา เพื่อจะเกื้อกูลต่อกันได้ ถ้าเกื้อกูลต่อกันได้ เราทำ เห็นไหม เพราะมนุษย์มีศีลธรรม มีวัฒนธรรม และมีศาสนาประจำใจ มันขัดเกลานะ มันขัดเกลาหัวใจของเรา ถ้าขัดเกลาหัวใจของเรา...ใช่ เวลาค้นหาความทะยานอยากมันขับเคลื่อนมานะ มันก็อยากได้อยากติดตามที่มันคิดนั้นแหละ

แต่ถ้ามีสติ มีความละเอียด เห็นไหม “จะทำอย่างนั้นหรือ เราเป็นคนนะ แล้วมีสติปัญญานะ เราจะกว้านเอาสิ่งนั้นมาเผาผลาญเราหรือ ได้มาแต่วัตถุ แต่ความลับไม่มีในโลก เราทำเองเรารู้เองนะ แล้วนี่เวลาเกิดตายๆ ไป จิตนี้ก็พาเกิดพาตายไปก็อันนี้ละ แล้วเวลามันไปเกิดไปตาย สถานะที่ว่าเราเกิดมามีเวรมีกรรมต่อกัน แล้วเราปฏิเสธมันได้อย่างไร ถ้ามีอย่างนั้น”

แต่ในเมื่อมันเป็นอย่างนี้ อดีต เห็นใหม่ คุณิ พระเวสสันดร พระโพธิสัตว์สร้างมา ๔
อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย สร้างแต่คุณงามความดีมา ปรรณนาเป็นองค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า นี่แสวงหาโพธิญาณ ตรัสรู้ธรรมขึ้นมาก็เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เรานี่ เราลุ่มๆ ดอนๆ มา เพราะเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องพระพุทธรูป
พยากรณ์แล้วจะกลับอีกไม่ได้ เรานี่เดี๋ยวดีเดี๋ยวชั่ว เดี่ยวคิดดีคิดร้ายต่างๆ เราตั้งสติของเรา ถ้าตั้งสติ
ของเรา เราเกิดมาในภพชาติในปัจจุบันนี้ เกิดเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนอย่างนี้
สอนให้ข้ามพ้นทั้งดีและชั่ว แต่จะข้ามพ้นมันไปอย่างไรล่ะ ก็มันเผาผลน มันเร้าร้อนอยู่ในใจ มัน
จับตันอยู่ในใจจะทำอย่างไร ถ้าทำอย่างไร เห็นใหม่ เราเสียดสละทานขึ้นมา มีการเสียดสละวัตถุ
ขึ้นมาเพื่อให้จิตใจควรแก่การฟังธรรม ถ้าการฟังธรรม

ถ้าจิตใจคนที่เป็นธรรมนะ สิ่งที่แสดงธรรมอยู่นี้ คำพูดมันทิ่มเข้าไปในหัวใจ มันทิ่มเข้าไป
ในหัวใจนะ มันมีความสำรอก มันจะคายของมัน ถ้ามีการทิ่ม นี่ฟังธรรมเขาฟังอย่างนี้ มันแทงเข้า
ไปในหัวใจนะ เพราะกิเลสตัดหาความทะยานอยากมันอยู่ที่ใจ นี่ภาวสวะ แผ่นดินนี้มีบุญคุณกับ
เรา จิตใจของเรา ภาวสวะ ความรู้สึกนึกคิดมันเกิดที่นี้ แล้วถ้าธรรมะมันทิ่มเข้าไปที่หัวใจ มันไป
ฟื้นฟู เห็นใหม่

เขาพรวนดิน ทำดิน พรวนดิน ขุดดินเพื่อจะปลูกต้นไม้ ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารของเขา เรา
ฟังธรรมขึ้นมา ธรรมะกระเทือนเข้าไปในหัวใจเพื่อจะฟื้นฟูสติปัญญาของเรา ฟื้นฟูหัวใจของเรา
นี่ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อริยสัจ สัจจะ มรรคญาณ สิ่งที่เกิดขึ้นมันเป็นมรรค
เป็นผล เป็นมรรคเป็นผลเพื่อบำรุงหัวใจของเรา เพื่อทำหัวใจของเรา ฟื้นฟูหัวใจของเราขึ้นมา เห็น
ใหม่ นี่ฟังธรรม ฟังธรรมเพื่อเหตุนี้ ถ้าจิตใจเราเสียดสละขึ้นมา มันจะเปิดหัวใจ ฟังแล้วมันจะ
ซาบซึ้ง คนฟังธรรมบางคนน้ำตาร่วงน้ำตาไหลนะ เพราะมันสะเทือนหัวใจ บางคนบอกว่า “หลวง
พ่อเลิกพูดเถอะ พูดทุกวันเลยน่าเบื่อหน่าย”

นี่จิตใจของคน จิตใจของคน เห็นใหม่ เราเห็นคุณค่า บุญคุณ แผ่นดินมีคุณกับเรา ภาวสวะ
สถานที่เกิดมีบุญคุณกับเรา รักษาใจนี้ ดูแลใจนี้ให้มันข้ามพ้นจากดีและชั่ว เอวัง